

Leif Thomsen

Samfundsforskningens praksis og ungdom som social bevægelse

I denne artikel argumenteres for, at forskningsprocessen vedr. unge som social bevægelse kan og bør være anderledes, end hvad der traditionelt praktiseres inden for de gængse forskningstraditioner (incl. aktionsforskningen). I stedet introduceres begreberne "dialogorienteret aktionsforskning" og "sociologisk intervention". Der redegøres for disse begrebers oprindelse, og til illustration af, hvor vanskeligt det kan være at forene teori og praksis, afsluttes artiklen med en gennemgang af problemer og indvundne erfaringer ved studiet af BZ-bevægelsen i Danmark.

Vi er trætte af at læse, hvad sociologer tænker. Vi ønsker at spørge, hvad de gør." (Alain Touraine)¹

Inden for de sidste ti år har aktionsforskningen forsøgt sig med en samfundsforskning, der dels indeholder en tæt forbindelse med konkrete samfundsprocesser, forskellige konfliktområder, relationer, aktørgrupper og teori/analyser, dels bygger på en intention om, at forskningen også skulle kunne bruges i praksis og af forskellige aktørgrupper. Den traditionelle afstand mellem forsker og forskningsobjekt søges reduceret.²

I "Ungdom 80. Ungdom som social bevægelse" fra 1982 (Leif Thomsen, Claus Møllergaard og Turi Rye Madsen) er beskrivelsen og analysen knyttet til de konflikter, 1980'ernes unge har, og deres kamp for tilegnelsen af "frie" sociale rum og for et arbejde, som indeholder muligheder for selvstændighed og kreativ virksomhed. Disse problemstillinger konkretiseres gennem en indgående beskrivelse af bz-bevægelsens udvikling fra begyndelsen af 1980'erne.

I det sidste afsnit sammenfattes det konkrete gennem teoretiske refleksioner over, hvad ungdom er, at unge i bestemte historiske situationer kan opstå som social bevægelse, udfordre magthaverne og skabe forandringer. Det vises også, hvor vigtig forbindelsen er mellem de unges aktiviteter, skabelsen af kulturer og udviklingen af en egentlig social bevægelse.

Vores rolle i denne forbindelse består i feltarbejde/deltagerobservation, afdækning af konfliktforløbet og en formidling af resultaterne til offentligheden. Også denne bog er blevet brugt af vidt forskellige faggrupper og studerende.

Ved beskrivelsen og analysen af disse specifikke konfliktområder følges en helt bestemt fremgangsmåde: (a) Det afdækkes, hvordan konfliktområderne er knyttet til mere generelle problemer og forandringer i samfundet. (b) Konfliktområderne beskrives så konkret som muligt. Formålet er her at vise, at mennesker lever, er levende og aktive, reflekterende, vil have indflydelse på egen livssituation og forsøger at forandre undertrykkende forhold. (c) Vi forsøger selv direkte at følge processerne og involverer os i problemstillingerne og aktionerne. (d) Der

Leif Thomsen

Samfundsforskningens praksis og ungdom som social bevægelse

I denne artikel argumenteres for, at forskningsprocessen vedr. unge som social bevægelse kan og bør være anderledes, end hvad der traditionelt praktiseres inden for de gængse forskningstraditioner (incl. aktionsforskningen). I stedet introduceres begreberne "dialogorienteret aktionsforskning" og "sociologisk intervention". Der redegøres for disse begrebers oprindelse, og til illustration af, hvor vanskeligt det kan være at forene teori og praksis, afsluttes artiklen med en gennemgang af problemer og indvundne erfaringer ved studiet af BZ-bevægelsen i Danmark.

Vi er trætte af at læse, hvad sociologer tænker. Vi ønsker at spørge, hvad de gør." (Alain Touraine)¹

Inden for de sidste ti år har aktionsforskningen forsøgt sig med en samfundsforskning, der dels indeholder en tæt forbindelse med konkrete samfundsprocesser, forskellige konfliktområder, relationer, aktørgrupper og teori/analyser, dels bygger på en intention om, at forskningen også skulle kunne bruges i praksis og af forskellige aktørgrupper. Den traditionelle afstand mellem forsker og forskningsobjekt søges reduceret.²

I "Ungdom 80. Ungdom som social bevægelse" fra 1982 (Leif Thomsen, Claus Møllergaard og Turi Rye Madsen) er beskrivelsen og analysen knyttet til de konflikter, 1980'ernes unge har, og deres kamp for tilegnelsen af "frie" sociale rum og for et arbejde, som indeholder muligheder for selvstændighed og kreativ virksomhed. Disse problemstillinger konkretiseres gennem en indgående beskrivelse af bz-bevægelsens udvikling fra begyndelsen af 1980'erne.

I det sidste afsnit sammenfattes det konkrete gennem teoretiske refleksioner over, hvad ungdom er, at unge i bestemte historiske situationer kan opstå som social bevægelse, udfordre magthaverne og skabe forandringer. Det vises også, hvor vigtig forbindelsen er mellem de unges aktiviteter, skabelsen af kulturer og udviklingen af en egentlig social bevægelse.

Vores rolle i denne forbindelse består i feltarbejde/deltagerobservation, afdækning af konfliktforløbet og en formidling af resultaterne til offentligheden. Også denne bog er blevet brugt af vidt forskellige faggrupper og studerende.

Ved beskrivelsen og analysen af disse specifikke konfliktområder følges en helt bestemt fremgangsmåde: (a) Det afdækkes, hvordan konfliktområderne er knyttet til mere generelle problemer og forandringer i samfundet. (b) Konfliktområderne beskrives så konkret som muligt. Formålet er her at vise, at mennesker lever, er levende og aktive, reflekterende, vil have indflydelse på egen livssituation og forsøger at forandre undertrykkende forhold. (c) Vi forsøger selv direkte at følge processerne og involverer os i problemstillingerne og aktionerne. (d) Der

arbejdes med en fremstilling af analytisk deskriptive og teoretisk abstrakte undersøgelsesområder.

I "Ungdom 80" signaleres, at der er ved at ske nogle teoretiske og analytiske ændringer. I denne artikel vil blive taget udgangspunkt i to forskere, der mere dybtgående behandler forholdet mellem teori og praksis, forskeren og dennes politiske og sociale praksis. Den svenske sociolog Ulf Himmelstrand beskæftiger sig med en praksisform, han kalder "dialogorienteret aktionsforskning", mens den franske sociolog Alain Touraine arbejder ud fra en praksisform, han kalder "sociologisk intervention". Efter introduktionen af disse to praksisformer foretages en selvkritik af vort eget arbejde med den københavnske bz-bevægelse.

I denne forbindelse har især Alain Touraine meget at byde på, da han i sin teori og i det konkrete samfund lader aktørerne og de sociale bevægelser indtage en central rolle. Ifølge hans opfattelse er "Actor not in society: They are society. There is no such thing as a social mechanism which dictates social conduct. What appears as a social mechanism is only the transcription, at the level of the functioning of organisations, of relations between actor engaged in cultural orientations while at the same time they are mobilized by conflicts. Yes, men make society, and I will add that they know that they make it."³

Hertil kommer, at han også lægger vægt på, at der må udvikles en aktiv og dynamisk relation mellem teori/andre forskere og de sociale bevægelser. Forskerne må simpelthen arbejde sammen med bevægelserne med henblik på at styrke deres aktiviteter og funktion i samfundet. Touraines position skal ses som et forsøg på at komme ud over den tendens til dogmatiske positioner, universitære bindinger og tingsliggørelse af sociale relationer og kollektiv handling, som kendetegner en stor del af den nuværende samfundsvidenskab. Samtidig rejses spørgsmålet om betingelserne for social forandring, der ikke hviler på en autoritær statsliggørelse, men på en stadig udvikling af demokratiet. Disse problemstillinger er efter min opfattelse 80'ernes afgørende udfordring til resignerende og mekaniske danske samfundsvidenskabelige miljøer. Allerede i 1972 skrev den svenske sociolog Göran Therborn, at gode meninger og vurderinger ikke er tilstrækkelige. "De seneste års politiske stridsspørgsmål og diskussioner og empiriske undersøgelser har blotlagt forhold som fattigdom, fornedrelse og brutalitet. Men hvordan skal de forklares, og hvordan skal de forandres. De spørgsmål afgøres ikke gennem gode vurderinger."⁴ Her ligger frontlinjerne i 1980'ernes samfundsvidenskab og udviklingen af en kreativ samfundsvidenskab.

Dialogorienteret aktionsforskning

Det er som nævnt den svenske sociolog Ulf Himmelstrand, der introducerer begrebet "dialogorienteret aktionsforskning", hvor forskeren indgår i en slags dialog/samtale/diskussion med aktørerne. Igennem denne skulle aktørerne blive i stand til at formulere mål og afdække betingelserne for deres handlinger. Der kan udskilles tre faser i denne dialog/forskning:

a. Informationsindsamling. Her sker der en afdækning af både baggrunden og de sammenhænge, som handlingen indgår i. Det vil sige, at det er nødvendigt dels

med noget hverdags- og lokalkundskab, lokalhistorie, kundskaber om lokale institutioner og regler, altså en "graven, hvor man står",⁵ dels kundskaber om de mere overordnede strukturelle sammenhænge, samfundsformationen og de regionale og internationale forhold. Denne kombination af hverdagskundskab og kundskaber om strukturelle forhold er ret væsentlig, da man her kan vise, hvordan personlige problemer hænger sammen med mere generelle strukturelle betingelser og en historisk udvikling.⁶

b. Det indsamlede materiale og bearbejdelsen af det anvendes som grundlag for diskussioner, hvor målet med dialogen er at nå frem til en fælles forståelse af, hvad problemerne er, hvad der bør gøres og en udarbejdelse af retningslinierne for aktionen og dens mål.

c. Overgangen til handling/aktion. Selve målopfyldelsen skal ikke ses udelukkende inden for en snæver mål-middel model. Der er her tale om at vurdere effekterne af kollektive aktioner mere bredt, som for eksempel de bevidsthedsgørende effekter, overskridelsen af tingsliggørende forestillinger om mennesket som objekt, arbejdsdelingen mellem manuelt og intellektuelt arbejde, adskillelsen mellem de planlæggende og udførende aktører, nedbrydningen af hierarkiske og autoritære forhold.

Under selve aktionen fortsætter dialogen, idet de erfaringer, der fremkommer som følge af den kollektive handling, må bearbejdes og bruges i forhold til nye kollektive handlinger.

Rapportkravet i forbindelse med aktionsforskning har en anden status end inden for traditionel forskning. I aktionsforskningen antager rapporten (hvis der overhovedet kommer en) form af procesbeskrivelser og analytiske beskrivelser, hvor der lægges vægt på konflikter, aktørernes handlinger, deres begrænsninger, fejltagelser, konsekvenser af bestemte handlingsforløb, opnåelsen af resultater osv. Målingen af forskellige former for variable, statistiske generaliseringer og naive common-sense-fortolkninger forekommer sjældent i forbindelse med denne form for forskning. Målet med den dialogorienterede aktionsforskning er, som Paolo Freire fremhæver, at mennesker skal få egen stemme snarere end rapporter.⁷ En del af resultaterne kan heller ikke offentliggøres, da de kan skade aktionsgrupperne eller nogle af de personer, der er med i dem.

En fælles situation

Forudsætningen for dialogen er ifølge Himmelstrand, at "forsker og aktører befinder sig i samme problematiske situation, og at deres hensigter er nogenlunde de samme. Ellers savnes de grundlæggende vilkår for en virkelig dialog mellem aktør og forsker."⁸ Aktionsforskningen forudsætter således både placering i samme situation og en vis form for tilnærmende solidaritet, hvorfor man ikke kan indgå i en dialog med en antagonistisk modstander. Derimod kan man godt indsamle materiale om modstanderne, hvilket er vigtigt.

Dette fælles udgangspunkt betyder ifølge Himmelstrand ikke, at forsker og aktør indgår i et stærkt politisk og ideologisk fællesskab, hvor forskeren overtager aktionsgruppens standpunkter og holdninger. Der sondres mellem at "tage nogets rolle og tage nogets standpunkt". I den dialogorienterede aktionsforskning

skal forskeren indgå i en handlingssammenhæng, hvor vedkommende lever sig ind i og "tager" aktørens rolle i den påfølgende dialog, men skal derimod ikke identificere sig med aktørens standpunkt og integrere det. Det fremgår, at aktionsforskeren skal være lidt af en skuespiller, hvis man skal følge Himmelstrands råd. Når han forsøger sig med denne lidt søgte distinktion, så er det igen spørgsmålet om forskerens autonomi og diskussionen om objektivitet, der spøger. Spørgsmålet er, om man kan opretholde denne distance i praksis. Den latin-amerikanske aktionsforsker Orlando Fals Borda viser i sin forskning, at man godt kan indgå i et politisk-ideologisk fællesskab med de udforskede og allierede og samtidig opretholde en vis kritisk holdning både til sin egen forskningsproces og til aktørerne.⁹

Hverdagskundskaber og teoretiske kundskaber

I forbindelse med Himmelstrands problemstilling presser der sig en anden på. Når man nu befinder sig i samme situation og har en vis solidaritet i forhold til de udforskede, hvordan skal deres erfaringer og kundskaber så indgå? Er forskerens kundskaber altid de overlegne og overbevisende i forhold til almindelige menneskers erfaringer? Det mener den svenske sociolog Edmund Dahlström ikke. Han fremhæver, at forskerens kundskaber ikke altid er lige anvendelige, der er ret stor afstand mellem menneskers hverdagsagtige kundskaber og handlingssituation på den ene side og forskerens på den anden side. Det er svært at tillempe og bruge generel teori på konkrete situationer. Forskeren kan i denne forbindelse nok fremstå som den rationelle og indsigtfulde, hvor de hindringer og blokeringer, der opstår under aktionsforløbet, tilskrives strukturelle forhold, begrænsede kundskaber og falsk bevidsthed hos aktørerne, manglen på demokrati osv. Dahlström fremhæver, at begrænsninger også findes hos forskeren selv: "De lokale aktører befinder sig i en "total" situation, mens videnskaben er organiseret i discipliner." En overskridelse af disse grænser forudsætter blandt andet udviklingen af tværvidenskab.

Men Dahlström går videre og hævder, "at der findes en del adækvate kundskaber i menneskers hverdagskultur, og at det ikke altid er tilfældet, at forskerens kundskaber er de overlegne."¹⁰

På den anden side kan man ifølge Orlando Fals Borda ikke uden videre hævde, at folkelige kulturer og ideologier automatisk er progressive. Denne problemstilling findes indgående behandlet hos den italienske marxist Antonio Gramsci.¹¹ Denne viser, at der hos folkelige sociale og politiske kræfter findes både reaktionære og progressive tendenser. Deres kulturer og ideologier fremstår usystematiske, de mangler en indre sammenhæng og udgør spontane filosofier/verdensanskuelser. Udgangspunktet for forskeren er således disse modsætningsfyldte kulturer og ideologier. Gennem kampen og aktionerne gælder det om at udvikle de allerede eksisterende progressive elementer, hvor formålet er at udvikle en ny kollektiv identitet gennem kulturel og ideologisk kamp. Denne kamp får effekter på aktørerne, deres spontane filosofier bliver omdannet, og de tilegner sig i stedet mere sammenhængende filosofier/verdensanskuelser og videnskabelige kundskaber. Denne proces muliggør en ophævelse af relationerne mellem de udforskede og forskeren, mellem manuel og intellektuel arbejdsdeling. Derefter er der mulig-

hed for at udvikle en pluralitet af kollektive intellektuelle grupper af mænd, kvinder, børn, unge og gamle mennesker. Men at opnå dette er en lang og sej historisk proces og kamp.

Konflikter

Aktionsforskeren må hele tiden være bevidst om, at han/hun griber ind i et ret konfliktfyldt socialt og politisk felt, hvor disse konflikter hele tiden må bearbejdes og omplaceres. For ellers går det galt.

I forhold til de udforskede er der ret mange muligheder for konflikter. For eksempel kan der opstå rivaliseringer mellem aktionsgruppens hverdagskunders og forskerens kundskaber. I denne forbindelse er det ikke meningen, at forskerens kundskaber skal manipuleres eller presses ned over aktionsgruppen. I stedet er der tale om, at dialogen skal afdække de mest progressive elementer i hverdagskunderne, og disse kobles sammen med den erkendelse, som forskeren skaber. Herigennem sker der en udvikling både af forsker og aktionsgruppen. Udviklingen af politisk uenighed er en anden mulig konflikt, hvilket især opstår i forbindelse med militante aktioner, hvor der kan opstå uenighed om de metoder, der bruges. Forskeren kan også være for styrende i forhold til aktionsgruppen, og kan begynde at konkurrere med gruppens egentlige eller potentielle ledere. Endelig kan forskeren føres for meget frem i medierne på bekostning af selve aktionsgruppens behov for formidling af sine budskaber.

Det er ikke kun i forhold til aktionsgruppen, at forskeren løber ind i konflikter. Magthaverne i samfundet kan på forskellig måde forsøge at stoppe et aktionsforskningsprojekt. Det kan ske gennem direkte trusler, klager og inddragelsen af bevillinger eller ved at stille spørgsmålstejn ved den pågældende forskers videnskabelighed.¹² Når man først er kendt som aktionsforsker, vil man muligvis blive afskåret fra væsentlige kundskabskilder, som enten modstanderne eller magthaverne kontrollerer.

Aktionsforskning, social forandring og kundskabstyper

Både aktionsforskning og kollektive handlinger sigter imod social forandring. Selv om kravet og aktionerne for at skabe forandringer er knyttet til lokale områder, vil forandringer her være afhængige af bestemmelser og magtforhold på højere niveauer i samfundet. Det betyder, at forudsætninger for forandringer på det lokale plan i en del tilfælde indebærer, at aktionen skydes op på et højere niveau i samfundet. Den lokale aktionsforskning udvides til at være makro-aktionsforskning med det mål at udvikle en bredere folkelig forandringsbevægelse. I denne forbindelse kan spørgsmålet om alliancepartnere blive en væsentlig problemstilling.

Forskydningen af aktionsforskningens sociale felt forudsætter, at man har teorier om og udvikler konkrete analyser af forskellige former for lokaliteter og af samfundsformationen. Jeg har tidligere fremhævet, at de kundskabstyper, der skabes og fremstilles, må være procesagtige og analytisk deskriptive, koblet sammen med abstrakte og strukturelle analyser.

Det er dog ikke tilstrækkeligt at arbejde med frembringelsen af kundskaber i forhold til spørgsmålet om social forandring. Man må også tilvejebringe nogle kundskaber om, hvordan aktørerne kan sættes i bevægelse med henblik på dannelsen af kollektiv identitet og social forandring. Spørgsmålet om social forandring forudsætter ifølge Ulf Himmelstrand, at man har kundskaber om, hvilke metoder, strategier og taktikker der skal til for at gennemføre forandringer. For eksempel højnelsen af bevidstheden blandt mennesker kræver nogle kundskaber om modeller for manipulation af menneskers bevidsthed. Eller om de processer igennem hvilke forskellige typer af klassekamp skaber klassebevidsthed. Et sådant behov for manipulation skal ifølge Himmelstrand ikke danne udgangspunkt for yderligere manipulation eller historisk bevidsthedsproduktion.¹³ I stedet for denne elitære og leninistiske tankegang kræver det, at man overskrider den manipulatoriske metode og erstatter den med en anden, som indebefatter en ligestillet dialog, samtale og diskussion. Spørgsmålet er, hvordan vi skaber et samfund baseret på deltagelse af aktører som skabende og fornyende subjekter, der indgår i projekter for frigørelse og selvstyrende forandringer, snarere end de bliver objekter for manipulation og en påtvingelse af den rette klassebevidsthed.

Sociologisk intervention

Den franske sociolog Alain Touraine afviser den dialogorienterede aktionsforskning, idet han mener, at sociologer, som går direkte ind i kampprocesserne og bevægelserne, reduceres til rene ideologer. Forskerrollen ophæves, og forskeren bliver aktivist. Man kan ikke være forsker og aktivist samtidig. Modsat kan man heller ikke studere kollektiv handling og bevægelser på afstand og herigennem forsøge at opretholde en neutralitet, da man så bliver afvist af bevægelserne. Samtidig med, at der er en stor fare for, at forskerens beskrivelse og analyse af bevægelserne bliver mangelfuld og unuanceret. En løsning kunne være deltagerobservation, som ifølge Touraine kan give en del informationer, men som alligevel opretholder en form for afstand/neutralitet mellem forsker og de udforskede. Forskeren kommer ikke til at gribe direkte ind i de sociale relationer med henblik på at skabe forandring, men trækker blot informationer ud. Den kollektive adfærd kan heller ikke studeres gennem interviews af isolerede individer og deres holdninger, da man som "spørgsmålsstiller" begynder at ødelægge deres kollektive identitet og slet ikke kan indfange betingelserne for dens udvikling.

Touraines problem er med andre ord at udvikle en praksisform, der både fastholder og udvikler forskellige former for kollektiv identitet. Denne praksisform er sociologisk intervention og er snævert knyttet til det, han mener, er sociologens virkelige objekt: analysen af sociale felter, konflikter, relationer, kollektiv adfærd, integration, konsensus osv.¹⁴ Disse sociale relationer og konflikter er maskerede af orden og dominans, der udelukker og eliminerer bestemte kravtyper og modstandsformer. Derfor er det sociologens hovedproblem at bringe disse konflikter op til overfladen, hvilket dels forudsætter sociologens aktive intervention, dels forudsætter, at han/hun kommer "så tæt som muligt på aktionen eller handlingen, og den må baseres på en konkret historisk praksis og ikke på en intention eller generelle ideer."¹⁵ Formålet med interventionen er "at løfte

niveauet for historisk aktion”.

Det vil sige at være med til at løfte betingelserne for udviklingen af de folkelige bevægelser og kræfter, der kan medvirke til forskellige former for social forandring. Det er på denne baggrund, at man ”må acceptere et nyt forskningsobjekt, der kræver en ny metode, som indeholder en ændret relation mellem forsker og aktør”.¹⁶

Mod en permanent sociologi

Touraine mener, at fire betingelser skal være opfyldt, for at der er tale om en social bevægelse og hermed en klassebevægelse.

a. En erkendelse af, hvad der er stridsspørgsmålet i dens kampe, hvor dette må relateres til spørgsmålet om kontrollen over viden/kundskabsmodellen og den kulturelle model (historicitet). Disse modeller udgør grundlaget for samfundets organisering og selvproduktion. Kampen gælder betingelserne for ”det moderne samfunds selvproduktion, dvs. dets erkendelse af sig selv skal ses (...) som resultatet af social handling, af beslutninger eller overskridelser, af dominans eller konflikt”.¹⁷ Disse sociale handlinger er relateret til de modeller og hermed den historicitet, som dominerer i samfundet. Det indebærer, at konfliktens stridsspørgsmål skal være så bredt, at større dele af samfundet er påvirket. Dvs. stridsspørgsmålet skal ikke være specifikt, så det kun definerer en pressionsgruppe snarere end en social bevægelse.

b. Den må være i stand til at identificere sin modstander/fjende. Defineret som den klasse, der har kontrollen over samfundets historicitet.

c. Den må fremstå med en kollektiv identitet/vilje. Dvs. at bevægelser må besidde en stor grad af intern integration og organisation, som går ud over, hvad en øjeblikkelig opinion kan fremkalde.

d. Den må have sin baggrund i bestemte dele af samfundet og have en tæt tilknytning i forhold til disse gruppers interesser og normative orienteringer.

Er disse betingelser opfyldt, er der tale om en social bevægelse, som Touraine meget flot definerer som: ”en fabrik for skabelsen af sociale relationer”.

De sociale bevægelser har imidlertid vanskeligt ved at perspektivere deres kampe og indplacere dem i forhold til samfundsformationen og dens dominerende kulturelle-ideologiske orienteringer mere generelt. I det hele taget er det svært for aktionsgrupper at udvikle sig til egentlige sociale bevægelser. Det er derfor forskerens opgave at skabe en forskningssituation, der dels anskueliggør, hvad kampen drejer sig om, dels er fødselshjælper med hensyn til udviklingen af egentlige sociale bevægelser.

Den omtalte forskningssituation etableres gennem sociologisk intervention, hvor forskeren etablerer en gruppe, der tilnærmelsesvis er repræsentativ for en social bevægelse. Gennem forskerens samarbejde med gruppen overgår den til at være en selvanalysegruppe, hvor den analyserer den bevægelse, som den selv er knyttet til. Formålet med selvanalysen er, at gruppen på et senere tidspunkt intervenserer i bevægelsen for at løfte dens kampe, udvikle mulighederne for

historisk aktion og ændringer af de dominerende kulturelle orienteringer, som udgør grundlaget for samfundets organisering. Selve springet i bevægelsens udvikling er et resultat af den sociologiske intervention, hvor aktørerne i analysegruppen konfronteres med et billede af sig selv, der adskiller sig fra det, som ideologierne giver. Denne konfrontation resulterer i et brud og en ny erkendelse, som selvanalysegruppen bruger i sin intervention i forhold til bevægelsen.

Forskerens rolle er dobbeltsidig, idet han/hun dels intervenserer i forhold til gruppen og dels studerer reaktionerne på sin intervention. Således udarbejder forskeren selv en analyse og rapport, som skal bruges til at diskutere med grupper og medlemmer fra andre bevægelser. Denne proces betegner Touraine som permanent sociologi.¹⁸

Forskerens rolle

I arbejdet med gruppen indgår der to forskere. Den ene har en agitatorfunktion (fortolker), der består i at styrke gruppen og medvirke til, at der udvikles en selvanalysegruppe. Agitatoren organiserer og leder gruppens møder. Den anden forsker har en sekretærfunktion og medvirker til, at der sker en analyse af kerneindholdet af møderne, og at der udvikles en mere kritisk holdning i gruppen. De to forskere kan således supplere hinanden, hvor den ene arbejder med at udvikle en fasttømret gruppe, introducerer den anden forsker så mere kritiske hypoteser, som gruppen kan diskutere og arbejde med.

Forskerne må i deres arbejde ikke være for dogmatiske, men i stedet introducere hypoteser om sociale bevægelser og kampens natur for gruppen. I denne forbindelse må de søge en balance mellem at få gruppen til at fungere og samtidig bryde dens ideologier, men på en sådan måde, at gruppen ikke vurderes for positivt eller for kritisk. "Derfor må forskeren formulere andre og langt mere kritiske hypoteser til deres indbyrdes diskussioner".¹⁹

Touraine fremhæver, at "det er ikke og skal ikke være let at få en sociologisk intervention i gang. De vanskeligheder, forskeren løber ind i, kan medvirke til at øge hans/hendes kendskab til bevægelsens natur. Sociologisk intervention må møde et behov, hvor kravet om interventionen skal komme fra medlemmerne og gruppen selv".²⁰

Faser i den sociologiske intervention

I selve arbejdet mellem forskere og gruppe gennemgår den forskellige trin i sin udvikling.

Forud for selve etableringen af analysegruppen ligger overgangen fra aktion til analyse. Her må forskerne diskutere og motivere aktivisterne med det formål, at der hos dem opstår en situation og udvikles behov, der får dem til at formulere og definere kravet om intervention.

I anden fase omfatter arbejdet udviklingen af gruppeidentitet, hvad Touraine kalder udviklingen af en vidnegruppe. Her skal gruppen blive bevidst om, at man nu udgør et mere begrænset vidne for en større bevægelse, der ligger uden for en selv.

I tredje fase etableres en konfrontationsgruppe, hvor gruppen konfronteres med allierede og modstandere. Formålet er her at etablere en konfrontationssituation, hvor gruppen bliver presset til "at se ud over deres egen ideologi og ideologiske sprog". "Skifte indgangsvinkel fra sig selv som gruppe og tilhørende en bevægelse til relationerne mellem bevægelsen og modstanderne og endda til det sociale felt for konflikten".²¹

I den fjerde fase er der behov for refleksion, hvor der holdes lukkede møder internt i gruppen. I denne fase kommer "omvendelsen", som forandrer vidne- og vi-gruppen til en analysegruppe. "Gruppen er nu ikke kun en levendegørelse af den virkelige histories kamps generelle problemer. Gruppen bevæger sig nu over imod en analyse af de sociale bevægelser. Den reflekterer over naturen af dens handlinger".²² "Selvanalysen er således en proces, hvori aktøren omdannes til analytiker uden at afskrive sit engagement i bevægelsen og ved at fastholde en relation med forskeren i interventionen".²³

I femte fase overgår man fra en selvanalysegruppe til "en mere blandet selvfortolkningsgruppe". Forskeren kommunikerer sine resultater til gruppen, og de diskuteres. Der foretages en fælles refleksion over gruppens arbejde forskere og gruppe imellem, hvor både gruppens og bevægelsens aktiviteter analyseres.

I sidste fase sker der en tilbagevenden til aktion, hvor analysegruppens resultater anvendes af bevægelsen selv. Den sociologiske interventions funktion er således så langt som muligt "at etablere en udveksling mellem handling og analyse". Sociologens arbejde i selvanalysegruppen "må ikke forveksles med sociologens fortolkning. Forskeren kan ikke blive medlem på lige fod med andre medlemmer, for gruppen ophører ikke med at være militant: kategorierne i gruppens analyser forbliver bundet til handling, mens sociologen omdanner sine observationer til kategorier i teorier om sociale bevægelser. At forskeren står udenfor betyder ikke, at man udelukker hans engagement i bevægelsen, kun som udenforstående kan han/hun bidrage til at holde bevægelsen på et niveau over de rene protestkampe og revolter".²⁴ I sociologisk intervention studerer sociologen således ikke aktørens bevidsthed, "men på den anden side af denne bevidsthed - de sociale relationer mellem aktører og hans modstandere, og det, konflikten drejer sig om".²⁵ Målet med interventionen er, "at leve på det højest mulige niveau for historisk aktion, i stedet for blindt at passere gennem kriser og konflikter".²⁶

Samfundstype og sociale bevægelser

Den sociologiske intervention udvikler Touraine i forbindelse med sine analyser af sociale bevægelser og udviklingen af en ny samfundstype: "Det post-industrielle samfund eller det programmerede samfund".²⁷ Dette nye samfund er ikke længere styret af profitmotiver og krav fra arbejderbevægelsens organisationer. Karakteristisk for det programmerede samfund er, at dets dominerende investeringsformer skabes på niveauet for produktionen af management og ikke længere på niveauet for organisationen af arbejdskraften, sådan som det var tilfældet i det industrielle samfund. Karakteristisk for det programmerede samfund er: a. Det bygger på komplekse former for styring, kontrol, informationsteknologi og informationsstrømme. b. Det mangler ligevægt og balance, og det bygger på vækst, udvikling

og rationalitet. Disse træk findes indskrevet i dette samfunds kundskabsmodeller og kulturelle modeller (historicitet) og legemliggøres gennem hierarkier af organisationssystemer, institutioner, normer og roller. c. En fundamental mangel på sammenhæng mellem organisationer og institutioner.²⁸ Den klasse, som har magten over beslutningerne i dette samfund, er teknokratiet. Fremtidens fundamentale sociale bevægelse vil derfor ifølge Touraine være en, som udfordrer den viden og kulturmodel, der er knyttet til denne klasse. Den centrale kamp omfatter ikke længere konfrontationen mellem kapitalist og arbejder i produktionssfæren, men snarere den modstand, der er rettet imod teknokratiets dominans overalt, hvor den manifesterer sig. Stridsspørgsmålet gælder kontrollen over kundskaber og viden samt skabelsen af den. Denne kontrol udgør også grundlaget for teknokratiets klassesdominans. Hvor stridsspørgsmålet i det industrielle samfund gjaldt kontrollen over produktionsmidlerne, (og den var grundlaget for klassesdominans), er stridsspørgsmålet nu kontrollen og produktionen af kundskaber og viden.

Når teknokratiet og dets kundskabs- og vidensmodel bliver grundlaget for dets dominans i forhold til samfundets organisering og selvproduktion, så postulerer Touraine, at den fundamentale modstander og sociale bevægelse i det programmerede samfund er anti-atomkraftbevægelsen og den økologiske bevægelse. Denne bevægelse har mulighed for at udvikle sig til en klassebevægelse, hvor der udvikles en anden kundskabs- og kulturmodel, som grundlaget for samfundets organisering. Ifølge Touraine er der her tale om en ny fundamental klassekonflikt.²⁹

Kritik

Inden for både dialogorienteret aktionsforskning og sociologisk intervention behandles problemstillinger, som er væsentlige i forhold til henholdsvis samfundsteori og praksis. Hos disse teoretikere fastholdes en sammenkobling mellem teori og praksis, men på en sådan måde at forskeren også er involveret. De fremhæver samtidig, at det er nødvendigt at bygge på en overordnet samfundsteori. Hos Touraine findes både en overordnet samfundsteori og teori om kollektiv handling. De dialogorienterede aktionsforskere fremhæver endvidere nødvendigheden af at arbejde med regionale og lokale deskriptive analyser.

Begge teoretikere fremhæver ydermere vigtigheden af nærhed til sociale relationer og de udforskede. I denne forbindelse er der stadigvæk problemer med hensyn til at opretholde en vis autonomi. Touraine går ikke ind i selve kampprocesserne, men arbejder med en analysegruppe, mens Himmelstrand sonder mellem indlevelse og identificering. Begge positioner er efter min opfattelse uholdbare. Klasser, bevægelser og forskellige former for organisationer udvikler deres "organiske intellektuelle" (intellektuelle, der udvikles i og med, at der opstår forskellige former for sociale bevægelser). Men disse må ikke reduceres til mikrofonholdere og propagandister. Hvis denne situation skal undgås, forudsætter det ret udviklede demokratiske former i bevægelserne, erfaringer med kritisk virksomhed, fastholdelse af pluralisme og ret til at være uenig, uden at det medfører udstødelse af gruppen. Hermed er universitetsintellektuelles teori-praksis-rela-

tion imidlertid ikke løst, idet de er afsondrede fra de sociale bevægelser. Touraine og Himmelstrand forsøger at løse denne isolering.

Vender vi os i denne forbindelse imod de mennesker, forskningen retter sig imod, så er Dahlström inde på, at menneskers hverdagslivserfaringer har erkendelsesmæssig værdi. Dette standpunkt, som efter min mening er yderst centralt, findes ret udviklet hos Gramsci.

Der skal ikke her gennemføres en dybtgående kritik af Touraines overordnede teori. På mange måder er jeg uenig med ham, idet han efter min opfattelse erstatter en traditionel todelt marxistisk klasseteori (lønarbejde/arbejderklasse-kapital/borgerskab) med en ny, der hedder teknokrati-antiatomkraft/økologi. Hans udsagn om, at samfundets relationer er organiseret på baggrund af den viden/kundskabsmodel, investeringsmodel og kulturelle model, der dominerer samfundet, og at denne dominans er knyttet til én herskende klasse, er også for enkel. Det udelukker hele den pluralitet af klasser, socialgrupper og kampe mellem disse, som fører frem til udviklingen af en bestemt dominerende model. Derimod er hans fremhævelse af handling/praksis, konflikter, sociale relationer og sociologisk intervention meget inspirerende.

Et konkret eksempel

Det skal nu illustreres, hvor svært det er at sammenkoble teori og praksis. Eksemplet, der skal bruges, bygger på vores forhold til og analyse af bz-bevægelsen.

I eftersommeren 1981 startede vi med at følge "Initivgruppens" udvikling fra dens etablering og frem til etableringen af den egentlige bz-bevægelse. Der var tre med på projektet: ud over mig selv Turi Rye Madsen og Claus Møllgaard. Internt i gruppen etableredes en arbejdsdeling, hvor Turi og Claus udførte feltarbejde, mens jeg arbejdede med den teoretiske del og det øvrige overordnede forskningsprojekt om sociale bevægelser og social forandring. Arbejdsdelingen havde sin baggrund i ressourceproblemer, men var også i høj grad et spørgsmål om, at et feltarbejde i en så speciel gruppe kræver involvering af yngre folk. Her blev den første fejl begået, idet jeg også i højere grad skulle have været inddraget i feltarbejdet for herigennem at blive accepteret af "Initivgruppen".

Som udgangspunkt havde vi ikke en klar forestilling om, hvordan vi skulle gribe det an. Vi havde allerede fra starten en fornemmelse af, at det, der var under udvikling, var mere end blot nogle spontane spredte aktioner. Vi ønskede derfor at komme noget mere ind bag, hvad det var, gruppen stod for. Vi havde hverken dialogorienteret aktionsforskning eller sociologisk intervention som metodisk baggrund. Det var der ikke ressourcer til, og de nødvendige kvalifikationer var ikke til stede i gruppen. Vores viden om "Initivgruppen" var også for begrænset, især når det ses i lyset af, at den på markant måde afveg fra tidligere bevægelser. Der var ydermere tale om en bevægelse, der på det tidspunkt var i sin etableringsfase, og derfor både i sammensætning og politisk var vanskeligt definerbar og skiftende. Så vi valgte i stedet deltagerobservation i overensstemmelse med min tidligere fremgangsmåde.

Vi havde som formål at komme tæt ind på gruppen og herigennem følge dens udvikling, hvad i sig selv, især i starten, ikke var helt let på grund af gruppens

markante afstandtagen fra alt og alle, der mindede for meget om "systemet". Denne nærhed etablerede vi derfor gennem "indsivning" og feltarbejde/deltagerobservation i ungdomshuset i Abel Cathrinesgade og senere ved interviews. Dette udgangspunkt medførte, at forskningsprojektet ikke blev fremlagt på et fællesmøde i ungdomshuset. I stedet fik de enkeltpersoner, vi kom i kontakt med, kendskab til, at vi arbejdede på et forskningsprojekt. Det var der på dette tidspunkt ikke nogen af dem, der havde indvendinger imod.

Var projektet blevet fremlagt på et fællesmøde, var det formodentlig blevet afvist, idet især i det første halve år af bevægelsens historie (dvs. fortrinsvis i Abel Cathrinesgade, som er den periode, vi har arbejdet med) var en udpræget hetzestemning mod enhver form for autoritet, især blandt den yngre gruppe i huset (de ca. 13-17 årige).

Perioden for feltarbejde og interviews blev kort og hektisk, gennemført i løbet af ca. 1/2 år. Derefter fulgte en lige så hektisk og anstrengende bearbejdningsfase. På dette tidspunkt blev vi "opdaget" af mediernes og et stort og iøjnefaldende interview i Politiken sammen med en fra "Initivgruppen" medførte en stor interesse for og pres på projektet.

I forbindelse med bearbejdelsen af det indsamlede materiale begik vi vores tredje fejl. Vi var klar over, at det empiriske materiale var for spinkelt, da det ikke indfangede hele gruppestrukturen i Abel Cathrinesgade, og at indsamlingsperioden var for kort. Der skulle bruges 1/2 år til 1 år længere for at få et mere sikkert empirisk materiale.

Den fundamentale fejltagelse bestod imidlertid i, at vi i den intensive bearbejdningsfase efterhånden opgav at deltage i møder og aktioner samtidig med skrivebordsarbejdet, så vi mistede kontakten til størstedelen af gruppen. Og fordi vi således trak os ud, udvidede vi heller ikke vores sociale netværk til en større kreds af den bevægelse, der var under udvikling. Flere var kommet til, og bevægelsens kerne levede nu i et par kollektiver på det indre Nørrebro. Til disse kollektiver havde vi en al for overfladisk kontakt, fordi de personer, vi især havde kontakt med nu, ikke boede i kollektiverne, men indgik i kampen for at få et ungdomshus på Jagtvej.

På denne baggrund måtte det føre til en konflikt, når vores materiale blev offentliggjort. Men vi havde alligevel ikke drømt om, at det ville blive med dele af bevægelsen - vi havde forestillet os, at det muligvis ville blive med visse politikere og administratorer.

Men først tilbage til det snævre universitetsmiljø. I forsommeren 1982 lå det første udkast til en rapport færdig. Oprindeligt skulle den udgives som forskningsrapport, men allerede under renskrivningen fik vi at vide, "at udgivelsen af vores rapport vist ikke var en opgave for et videnskabeligt institut". Rapporten blev derefter forelagt to medlemmer af forskningsudvalget, der nu foreslog, at instituttets forlag kunne udgive den som bog. Herefter fik vi travlt med at revidere rapporten og gøre den egnet til udgivelse i bogform. På dette tidspunkt havde vi meget løse kontakter til bevægelsen, og kun én havde læst rapporten og sagt god for den. På dette grundlag skulle vi ikke have taget en beslutning om at udgive rapporten som bog. Vi burde have opsøgt kollektiverne og have taget en diskussion med dem om det. Men vi var for hurtige! Fandt det vigtigt, at bogen kom

hurtigt ud, ikke mindst på baggrund af det skift, der var sket i pressen og den øvrige offentlighed i synet på bz'erne og deres kamp (jvf. "det berømte lokum" ved besættelsen af Mekanisk Museum). Vi ønskede, at bogen skulle indgå i den offentlige debat og påvirke den.

Med baggrund i bogen blev det blandt andet anskueliggjort: a. Det var ikke "Initivgruppen" og bz'erne, der var årsagen til den eskalerende voldsanvendelse, men mere manglen på direkte politisk dialog og indgreb. En sådan blokering førte til desperation hos de unge og til en eskalering af voldsanvendelsen. b. Kampen var vendt imod udelukkelse og marginalisering, forsøget på erobringen af "frie" sociale rum, gennemførelsen af sociale eksperimenter og et endnu delvist uformuleret ønske om at få et "arbejde", der er kreativt og indholdsrigt. c. På dette tidspunkt så vi kun antydning (og de unge var heller ikke særlig bevidste om det), at kampen også gælder spørgsmålet om: viden/kundskaber, deres indhold og kvalitet, hvad de skal bruges til i dette samfund. Negativt bruges de til at ødelægge naturen, krig, tilintetgørelse af menneskelige kvaliteter/kvalifikationer og til skabelse af hierarkier og eliter.

Bogen skulle også bruges til dels at markere os over for teoretiske tendenser i ungdomsforskningen, hvor der er en tendens til blotat importere og oversætte fremmedsprogede teorier, men uden at bruge dem i konkrete analyser. Dels en markering over for empiriske registreringer af unges arbejdsløshed og deres gradvise udstødning på forskellige trin i deres arbejdskarriere. Disse empiriske analyser kobles oftest ikke sammen med mere dybtgående analytiske refleksioner og overvejelser. Beskrivelserne forsøges heller ikke koblet sammen med de strømninger og bevægelser, der er tilstede i ungdommen.

Vores intentioner i forhold til offentligheden var for så vidt succesfulde. Bogen blev anmeldt i en del aviser, vi var i radioen, deltog og deltager i ret mange diskussioner på universiteter, folkehøjskoler og med folk fra administrationen. Bogen blev udsolgt i løbet af få måneder.

Men vores "forhold" til bevægelsen var ikke succesfuldt. I september og oktober måned var det en anden bevægelse, vi stod over for, end den vi havde kontakt med i Abel Cathrinesgade. I ca. 1/2 år havde vi ikke haft kontakt med bevægelsens kerne, dvs. de kollektiver der havde etableret sig på det indre Nørrebro. I forbindelse med bogens udgivelse blev vi i pressen skiftevis ført frem som de personer, der havde udarbejdet en videnskabelig rapport om bz'erne eller som bevægelsens historikere. Det var for meget, det gik galt, og det var vel at mærke heller ikke vores intention. Det førte til en konflikt med de dele af bevægelsen, som levede i de to kollektiver.

Konflikten kom overfladisk set til at dreje sig om, at vi havde brugt for meget af deres bog "Ungdomshus Nu" (materialet (klip i interviews) herfra udgør ca. 15 pct. af vores bog på 165 s.). At vi ikke var kommet ret meget i bevægelsen, og for mit vedkommende, at jeg slet ikke var kommet der. At jeg kun skulle bruge bogen og dem til at gøre karriere på universitetet, og at vi sad og tjente på dem. Det skal samtidig fremhæves, at der ingen direkte angreb kom på bogens indhold. De af dem, der havde læst den, syntes analyserne var gode. Men at bogen var for universitær.

Reelt drejede konflikten sig om mindst to ting: a. Konkret, at de var bange for,

at vores bog skulle udkonkurrere deres. b. Men deres aggressioner handlede mest om, at de følte sig objekt-gjorte og ikke taget alvorligt nok, især fordi de ikke var blevet inddraget i beslutningen om, at det skulle være en bog, og i overvejelserne om bogens indhold og udformning. For dem kom jeg til at symbolisere den form for intellektuel voksendominans, som de i det hele taget føler sig undertrykt af og tager skarp afstand fra.

Situationen var meget ubehagelig for os. Vi holdt flere møder med bz'erne, der var meget aggressive over for os, og aggressionerne blev især rettet mod mig. De blev dog noget formildede at høre, at vi i det mindste ikke havde tjent på bogen overhovedet (forlaget er en selvejende institution, hvor overskuddet bruges til nye udgivelser).

Pressen fik fat i historien. Her havde man først brugt mig som en videnskabelig autoritet og formidler af "den objektive sandhed". Nu brugte man bz'ernes kritik til angreb på "autoriteten", selv om vi var en kollektiv gruppe, der havde skrevet bogen. Situationen lærte os imidlertid meget om vores egne fejltagelser, foruden om de risici, der er ved at blive ført frem i pressen.

Vores erfaringer med bz'erne kan bruges til at illustrere nogle af problemerne omkring relationen mellem forskning og sociale bevægelser, herunder formidlingsproblematikken. Og dermed være et bidrag i en diskussion om dette. Først til det sidste!

Den senere udvikling har vist, at flere vurderinger og analyser i vores bog af bz'erne og betingelserne for udviklingen af sociale bevægelser holder stik. For eksempel med hensyn til, hvilke forudsætninger der skal til for at vedligeholde og udvikle en bevægelse. At lukkethed og hårde normsystemer afgrænser for meget i stedet for at åbne og tiltrække. At man hele tiden står i fare for at blive marginaliseret og udråbt som voldsmænd/kvinder og sociale tilfælde. At fokuseringen på vold og politi lukker for udviklingen af en kreativ og åben bevægelse. At det er en stor fare, hvis man er for stereotyp i sine vurderinger af det miljø, man besætter i, eller helt enkelt ved for lidt om det.

Men vores formidling af resultaterne i bogen er ikke i en form, de kan bruge til noget, og er ikke formuleret i deres ideologiske sprog. De teoretiske udtryk virker blokerende på dem på forhånd. Men kunne ovenstående hypoteser have været formidlet gennem dialog-orienteret aktionsforskning eller sociologisk intervention? Svaret må være nej!

Med kendskab til deres kultur og ideologi ville de ikke acceptere, at nogle "voksne" kom ude fra med deres "analyser" og "spillede klogere" end dem selv. De ville heller ikke acceptere en analysegruppe i bevægelsen, som således blev noget ud over andre. Det ville være i skarp modsætning til deres forestillinger om en antiautoritær bevægelse uden hierarkier og alles lige deltagelse. Spørgsmålet er, om ikke især Touraine med sin metode mod sin vilje kommer til at være med til at skabe nye hierarkier inden for bevægelsen, idet forholdet mellem analysegruppe og den øvrige bevægelse indebærer faren for en traditionel opsplitning mellem intellektuelle og "vadbærere"? På den anden side kan metoden også bruges til at skabe flere intellektuelle funktioner, hvor tendenser til udviklingen af en arbejdsdeling mellem intellektuelle og "vadbærere" reduceres.

Hans metode bærer præg af at være udviklet i forhold til bevægelser opstået i

60'erne og 70'erne (for eksempel studenterbevægelsen og økologiske bevægelser) der i langt højere grad end for eksempel bz'erne er vokset op med en udbredt brug af teoretiske analyser i en politisk kamp (og dermed også en større fare for udviklingen af teoretiske og intellektuelle eliter).

I forhold til en bevægelse som bz-bevægelsen, der mere konsekvent har fastholdt den anti-autoritære struktur og praksis, er metoden med en analysegruppe langt sværere at passe ind - hvis ikke i direkte modstrid med disse bevægelseres praksis.

Men hvordan tænke sig en dialog, som kan nedbryde det traditionelle skel mellem intellekt og aktion og den deraf ofte følgende blokering for erfaringsudveksling begge veje? Er det overhovedet muligt at opstille generelle kriterier for forholdet mellem teori og praksis?

Vil ikke meget afhænge af, hvad det er for en bevægelse? For eksempel hvor længe den har eksisteret og af afstanden/forskelligheden mellem henholdsvis bevægelsens sociale og erfaringsmæssige baggrund og forskerens, og dermed identifikationsgrundlaget, som Himmelstrand taler om. - Disse problemstillinger har Touraine for utilstrækkelige overvejelser omkring. Han har for eksempel ingen overvejelser om sammenhængen mellem forskerens egen personlige og sociale histories (og udviklings) betydning for, hvad det er for dele af bevægelsens ideologi og kultur, han/hun opfanger og lægger vægt på, og hvad det er for nuancer, han/hun måske ikke får med.

Den anden hovedproblemstilling vedrører spørgsmålet om, i hvor høj grad forskningen skal have sit udgangspunkt i bevægelsens formulerede ønsker og behov, dvs. bevægelsens autonomi i forhold til forskningens. Burde vi ikke have taget det spørgsmål op på et fællesmøde og her have fremlagt vores problemstillinger? I denne forbindelse måtte vi acceptere det nej, der måske var blevet resultatet. - En fremgangsmåde, som er i overensstemmelse med den praksis, jeg tidligere har fulgt for eksempel i forhold til Bøssebevægelsen, hvor der blev vedtaget et flertal imod, at jeg i en periode indgik i bevægelsen

I stedet kunne vi have indgået i diskussioner med de af bevægelsen, vi havde kontakt til, og ad den vej prøvet at få en bredere diskussion i bevægelsen i gang om brugbarheden for dem af en sådan forskning. I dette tilfælde ville forskningen også i højere grad kunne udformes i forhold til de problemer, de selv ønskede nærmere undersøgt.

Det problematiske ved denne fremgangsmåde er, at vi på denne måde måske var kommet til at vente 1-2 år. - Måske havde de aldrig syntes, de kunne bruge en sådan forskning til noget. Det ville i sin yderste konsekvens betyde, at der ikke ville blive skrevet andet om dem, end det, de selv har overskud og tid til at skrive, samt den løbende pressedækning.

Man kan heroverfor fremhæve, at vores bog har haft en funktion med hensyn til at sammenfatte trækkene i deres politiske kultur. Denne viden er blevet formidlet til den øvrige venstrefløj, til forskellige uddannelsesinstitutioner, pædagoger, psykologer m.v. og i et vist omfang til statsapparaterne og den øvrige offentlighed.

Men er denne formidlingsfunktion nogen legitimering af en fremgangsmåde som vores, set på baggrund af bz'ernes krav om, at de analyser og den forskning, der skal laves, skal de nok selv lave? Og hvis folk ikke kan forstå det, de skriver,

er det fordi folk har mistet deres fantasi og kreativitet, og det er så deres eget problem!

Her munder vi op i spørgsmålet om, hvordan vi skal tænke en forskningspraksis, der både dybtgående opfanger og indoptager bevægelsens erfaringer og refleksioner, men hvor forskningen samtidig bevarer en vis autonomi og dermed muligheden for udviklingen af en kritisk-teoretisk fantasi?

Afslutning

Det overordnede og gennemgående tema i denne artikel har været forholdet mellem teori og praksis og forskerens relation til de udforskede.

Denne problemstilling er kompliceret og indeholder meget mere end det forenkede spørgsmål om en pædagogisk formidling af forskningsresultater, hvor disse bliver tilgængelige for den "almindelige befolkning". Eller den ret prakticistiske og ureflekterede opfattelse af, at forskeren ganske uproblematisk kan indgå i en dialog og aktion med de udforskede.

Min behandling af forholdet mellem teori og praksis kan afslutningsvis sammenfattes i følgende punkter. Disse udgør grundlaget for et yderligere arbejde med udviklingen af en kritisk og kreativ samfundsteori.

a. En samfundsteori, hvor der brydes med de forenkede og teoretiske ideologier, der er skabt i kølvandet på 60'ernes og 70'ernes studenteroprør. For eksempel er det ikke muligt på forhånd at udpege en enkelt klasse (arbejderklassen) eller et parti (det kommunistiske) som værende historiens revolutionære drivkraft. Den sociale forandring kan heller ikke alene forklares ud fra en enkelt fundamental modsætning eller ud fra de objektive lovmæssigheder. På den anden side er den sociale forandring heller ikke blot et spørgsmål om, at en intellektuel gruppe, et parti eller en bevægelse har indoptaget den rette/korrekte bevidsthed, hvorefter denne skal overføres/indpodes i socialgrupper og klasser med falsk bevidsthed.

I stedet må der udvikles en kritisk og kreativ samfundsteori, hvor garantierne og forklaringerne ikke allerede er indbygget. En sådan samfundsteori skal kunne indfange de udviklede samfunds nye konflikter, afdække mangfoldigheden af forandringspotentialer, afdække de strukturer, der binder os, og antyde de mulige handlingsrum.³⁰

b. I denne samfundsteori reduceres subjekter, socialgrupper, klasser og bevægelser ikke til historiens passive tandhjul og til bærere af strukturer. De har og tildeles i stedet en status som erkendende og reflekterende aktører, der har kundskaber om relationen mellem dem selv, deres historie, miljø og samfund. Denne erkendelse er en proces og et resultat af historiske konflikter og kampe. Disse handlende og aktive subjekter *kan* kollektivt gribe ind og forandre samfundsstrukturerne. På den anden side sker det ikke på baggrund af frie valg eller på baggrund af en oprindelig og ren revolutionær bevidsthed, men på baggrund af allerede givne strukturer og historisk skabte betingelser. I denne sammenhæng skal det fremhæves, at den kollektive indgriben kan være spontan/ubevidst eller bevidst/tilsigtet. De effekter, der fremkommer, kan være utilsigtede eller tilsigtede. Effekterne kan således ikke altid føres tilbage til strukturniveauet, men er et

resultat af kampprocesserne og aktørernes kundskaber og refleksioner.

c. En samfundsteori, hvor kollektiv handling og forandring indtager en så væsentlig rolle, medfører samtidig, at udvælgelsen af konkrete forskningsområder kommer til at omfatte kollektiv handling, sociale bevægelser, sociale relationer og konflikter.

d. Selve udviklingen af de nye konflikter, mangfoldigheden af modstandspotentialer sprænger samtidig den traditionelle opfattelse af, at politik er knyttet til statsapparaterne, tvangsmagten og partierne. I denne forbindelse er det nødvendigt at udvikle en ny politikeropfattelse, der er knyttet til subjektdannelsen, subjekternes selvaktivitet og udviklingen af kollektiv handling og identitet i samfundet.

e. Når kollektiv handling er i centrum i den kritiske og kreative samfundsteori, så kan man som forsker ikke distancere sig fra samfundsmæssige konflikter og sociale relationer og gøre dem til passiv genstand for sine bearbejdelser og analyser. Man må selv gribe aktivt ind. Men hvordan? Dette spørgsmål forsøges løst ved introduktionen af den dialogorienterede aktionsforskning og sociologisk intervention. Disse to praksisformer skal ses som et seriøst og alvorligt forsøg på at komme ud over den universitære binding og tingsliggørelsen af sociale relationer og kollektiv handling. Denne problemstilling er efter min opfattelse 80'ernes afgørende udfordring til danske samfundsforskere.

Men den dialogorienterede aktionsforskning og den sociologiske intervention er ikke uproblematisk størrelse, hvilket vi har illustreret gennem analyser af vores egen forskningspraksis. For mig er Touraines interventionsmetode besnærende, idet den både fastholder forskningens relative autonomi samtidig med, at den åbner op for en begyndende nedbrydning af hierarkier og af arbejdsdeling både mellem forsker og udforskede og internt i bevægelserne. Men som det er blevet fremhævet, må den sociologiske interventionsmetode suppleres med feltarbejde/deltagerobservation og må tilpasses specifikke situationer og bevægelser.

Det skal til slut fremhæves, at det er væsentligt, at der bliver skabt plads for accept af en forskning som den, der er blevet skitseret i denne rapport. En forskning, som kan udgøre et modstykke til den etablerede aktionsforskning, der i overvejende omfang retter sig imod statsapparaterne, de etablerede organisationer og arbejdsgiverne.

1. Se Alain Touraine, *The Voice & the Eye. An analysis of social movements*, p. 139. Cambridge University Press, Cambridge 1981. De teoretiske positioner i *The Voice & the Eye* er brugt i konkrete undersøgelser og omsat i praktiske arbejder med forskellige bevægelser. Se: *Solidarity. The analysis of a social Movement: Poland 1980-81*, Cambridge University Press, Cambridge 1981, og *Anti-Nuclear Protest: The Opposition to Nuclear Energy in France*, Cambridge University Press, Cambridge 1983.
2. Subjekt-objektproblemstillingen og aktionsforskningen introduceres i Danmark i begyndelsen af 70'erne gennem den norske diskussion. Thorbjørn Axelsen og Finset Arnstein, *Aksjonsforskning i teori og praksis*, Trondhjem, Cappelen's Albabøker.

1973. Yngvar Lochen. *Sociologens dilemma*. Oslo. Gyldendals Studiefakkel. 1970. Regi Th. Enerstvedt. *Vetenskap som pædagogik*. Oskarshamn. Prisma. 1971.
3. Se Alain Touraine, "Reflections on Sociology's Raison d'être", i *French Sociology*, red. C.C. Lemest, New York, Columbia University Press, 1981, p. 83.
 4. Göran Therborn, Vad är bra värderingar värda? *Zenitserien*, nr. 16, 1973.
 5. Se Sven Lindqvist, *Gräv där du står*, Stockholm, Bonniers, 1978.
 6. Se C. Wright Mills, *Den sociologiska visionen*, Lund, Prisma, 1971, p. 14.
 7. Se Paulo Freire, *Pedagogy of the Oppressed*, Harmondsworth, Penguin, 1970.
 8. Se Ulf Himmelstrand, Teori, metod och social praktik. *Sociologisk Forskning*, nr. 2, 1982, p. 8.
 9. Se Orlando Fals Borda, "Investigating reality in order to transform it: The Colombian Experience", *Dialectical Anthropology*, Vol. 4, 1979.
 10. Se Edmund Dahlström, "Handlingsorienterad forskning på olika nivåer". *Sociologisk Forskning*, nr. 2, 1982, p. 4.
 11. Gramsci's problemstilling findes behandlet i arbejder af Stuart Hall, Bob Lumley, Gregor McLennan, "Politics and Ideology: G. Gramsci, i *On Ideology*, Cultural Studies, 1977, p. 10. Alberto Maria Cireze, Gramsci's Observations on Folklore, i Anne Showstach Sassoon, *Approaches to Gramsci*, London, Writers and Readers, 1982. Stuart Hall, The Problem of Ideology-Marxism without guarantees", i *Marx 100 years on*, London, Lawrence & Wishart, 1983.
 12. I forbindelse med min analyse af storcenterudviklingen i Høje-Tåstrup stillede borgmesteren i Høje-Tåstrup rent faktisk spørgsmål ved min videnskabelighed. Se "Den autoritære by", *Kultursociologiske skrifter*, nr. 14, Akademisk Forlag, 1981.
 13. Se Ulf Himmelstrand, *op.cit.*, p. 9.
 14. Se Alain Touraine, *The Self-Production of Society*, The University of Chicago Press, 1977, og *The Voice and the Eye*, Cambridge University Press, 1981.
 15. Se Alain Touraine, *The Voice and the Eye*, *op.cit.*, pp. 139-148.
 16. *Loc.cit.*
 17. Se Alain Touraine, *The Self-Production of Society*, *op.cit.*, p. 1.
 18. *Ibid.*, pp. 148-149.
 19. *Ibid.*, p. 172.
 20. *Ibid.*, p. 158.
 21. *Ibid.*, p. 162.
 22. *Ibid.*, pp. 168-169.
 23. *Ibid.*, p. 169.
 24. *Ibid.*, pp. 143-144.
 25. *Ibid.*, pp. 189-190.
 26. *Ibid.*, pp. 148-149.
 27. Se Alain Touraine, *The Post-Industrial Society*, London, Random House, 1974.
 28. Se Alain Touraine, *The Voice & the Eye*, *op.cit.*, pp. 6-10.
 29. Se Alain Touraine, *The Post-Industrial Society*, *op.cit.*
 30. Siden sidst i 1960'erne er der i forskellige teoretiske miljøer påbegyndt en udvikling af en kritisk og kreativ samfundsteori. Se Alvin W. Gouldner, *For Sociology. Renewal and Critique in Sociology Today*, Harmondsworth, Penguin Books, 1975. Alain Touraine, *The Self-Production of Society*, *op.cit.* Anthony Giddens, *A Contemporary Critique of Historical Materialism*, London, The MacMillan Press Ltd., 1981. De nævnte teoretikere udmærker sig ved, at de både har en baggrund i den klassiske sociologi og marxisme samtidig med, at disse teorier konfronteres med problemstillinger i de udviklede kapitalistiske samfund. En sådan konfrontation kan fremkalde det brud, hvor en ny kritisk og kreativ samfundsteori udvikles.
- Hos marxistiske teoretikere finder en lignende udvikling sted. Se, Nicos Poulantzas, *State, Power, Socialism*, London, NLB, 1978. Erneste Laclon, *Politics and Ideology*, London, NLB, 1977. Stuart Hall, *op.cit.*, p. 57. Anne Showstach Sassoon, *op.cit.*